

**MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA
TARBIYALANUVCHILAR NUTQINI O'STIRISHGA
MO'LJALLANGAN TEXNOLOGIYALAR SAMARADORLIGI**

*Nargiza Mo'minova Sabitjanovna
MTTDMQTMOI dotsent*

Annotatsiya: Maktabgacha ta'lim tizimidagi innovatsion texnologiyalar, avvalo, dolzarb muammolarni hal qilish, ko'rsatilayotgan xizmatlar sifatini oshirish, otionalarning tobora ortib borayotgan talablarini qondirish, shuningdek, maktabgacha ta'lim tashkilotlarining raqobatbardoshligi uchun ishlatiladi. Maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'yin texnologiyalaridan foydalanishining dolzarbligi tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: O'yin texnologiyasi, didaktik o'yinlar, ta'limiy faoliyatlarda qo'llaniladigan o'yinlar monitoring kartasi.

Аннотация: Инновационные технологии в системе дошкольного образования используются в первую очередь для решения насущных проблем, повышения качества предоставляемых услуг, удовлетворения растущих запросов родителей, а также повышения конкурентоспособности дошкольных организаций. В статье анализируется актуальность использования игровых технологий в дошкольном образовании.

Ключевые слова: игровые технологии, дидактические игры, игровая карта мониторинга, используемая в образовательной деятельности.

Annotation: Innovative technologies in the preschool education system are used primarily to solve pressing problems, improve the quality of services provided, meet the growing demands of parents, as well as increase the competitiveness of preschool organizations. The article analyzes the relevance of the use of gaming technologies in preschool education.

Key words: game technologies, didactic games, game monitoring card used in educational activities.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'yin texnologiyalaridan foydalanishning dolzarbligi shundan iboratki, hozirgi kunda ilmiy adabiyotlarda o'quv jarayonining samaradorligini oshirish maqsadida innovatsion texnologiyalardan foydalanishga tobora ko'proq e'tibor berilmoqda, ammo hamma amaliyotchilar ham ta'limiy jarayonda undan to'g'ri foydalana olmaydilar. Bolalarning rivojlanishini o'rganish shuni ko'rsatadiki, aqliy jarayonlar o'yin holatida boshqa faoliyat turlariga qaraganda samaraliroq rivojlanadi, shuning uchun o'yinga tayanish tarbiyalanuvchilarni ta'limiy ishlarga jalb qilishning eng muhim usuli hisoblanadi.

"O'yinli pedagogik texnologiyalar" tushunchasi pedagogik jarayonni turli xil pedagogik o'yinlar shaklida tashkil etishning metodikasi va uslublarining juda keng guruhini o'z ichiga oladi.¹

Ya'ni, aniq belgilangan ta'lim maqsadi va tegishli pedagogik natijaga erishish ahamiyatga ega bo'lib, ular o'z navbatida asoslanadi va tavsiflanadi.

MTTdagi guruhlarda o'yin shakli va texnikasi ta'limiy talablar va vaziyatlarga ko'ra tanlanadi. Bunday yondashuv tarbiyalanuvchilarning ta'limiy faoliyatdan olinadigan natijalari oshishiga turtki beradi.

Ta'limiy faoliyatda o'yin texnikasi va vaziyatlarini amalga oshirish quyidagi asosiy yo'nalishlar bo'yicha amalga oshiriladi:

1. Bolalar uchun didaktik maqsad o'yin vazifasi shaklida beriladi.
2. Ta'limiy maqsad o'yin qoidalariga bo'ysunadi.
3. O'yinda bolalar yangi ma'lumotlarni erkin holda o'zlashtiradilar.

Maktabgacha ta'lim yoshida bola o'yin jarayonida katta imkoniyatga egaligini ta'kidlashimiz joiz. Boshqa faoliyatlardan farqli o'laroq o'yin jarayonida mustaqil bo'lish, tengdoshlari bilan o'z xohishiga ko'ra muloqot qilish, o'yinchoqlar tanlash va turli xil vositalardan foydalanish, o'yin maydonchasi bilan mantiqan bog'liq bo'lgan muayyan qiyinchiliklarni yengish, uning qoidalariga bajonidil amal qilish kabi qoidalarni ob'ektiv qabul qiladilar.

Masalan, "Sehrli qopcha" o'yinida predmetlarning xususiyatlari va sifatleri aniqlanadi, konkretlashtiriladi va boyitiladi. Tarbiyalanuvchilarning sezgi, tasavvur va bilimlari standartlashtiriladi. Bunda "Oltin kuz" mavzusi doirasida bolalar meva va sabzavotlar bilan tanishtirilayotganda ularning mulyajlari qopchaga solinadi va ikki guruhga bo'lingan bolalar navbati bilan ko'zlarini bog'lagan holda ularni olib, nimaligini, mazasi va shakli qandayligini, rangi qanaqaligini, polizda yoki daraxtda o'sishini topishadi. Tarbiyachi jarayonda bolalarga yo'naltiruvchi savollar berib boradi. Jarayon qiziqarliligi bilan birga bolalar yangi bilimlarni o'yin tarzida o'zlashtiradilar.

Nutq o'stirish bo'yicha ta'limiy faoliyatlarda esa "Davom ettir" o'yinining ahamiyatini ta'kidlash zarur. O'yin qoidasiga ko'ra tarbiyachi bolalarga ertak yoki hikoyani o'qib beradi va ma'lum bir joyga yetganda to'xtatadi. Har bir bolaning badiiy asarni qanday yakunlashi tinglanadi. Bunda bolalarning nutqi rivojlanadi, yangi so'zlar bilan boyiydi, voqealar ketma-ketligini eslab qolishga harakat qiladi va asar konstruksiyasini tuzishga harakat qiladi. Ayni ta'limiy topshiriqlar tarbiyalanuvchilarning nafaqat nutqini rivojlantiradi, balki diqqati, xotirasi, tasodifiy vaziyatlarda qaror qilish ko'nikmalarini shakllantiradi.

¹ Ишмухамедов Р. Инновацион технологиялар ёрдамида таълим самарадорлигини ошириш йўллари (2 китоб).—Т.: ТДПУ, 2010

O‘yin asosida o‘rganish orqali olingan bilim va ko‘nikmalar boshqa o‘quv usullaridan olingan ma‘lumotlarga qaraganda uzoqroq saqlanib qoladi. Ta‘limning samarali jarayoni - bu erishilgan natija bilan dalillanar ekan, buning uchun o‘yin asosida va yaxshi ishlab chiqilgan va ta‘limiy vazifalar to‘liq qamrab olingan metodikalar yaratilishi o‘ta dolzarbdir. Bu jarayonda tadqiqotchilarning ilmiy farazlari va amaliy jarayon reallik bilan bir butunlikda olib borilishi muhim.

O‘yinlarga asoslangan o‘rganish bu shunchaki mavzuga moslab harakat qilishni anglatmaydi. Aksincha, ta‘limiy o‘yinlarning barcha turlari pedagogik ijodkorlik talab etadi. Bu borada ta‘limiy o‘yinlarni o‘quv jarayoniga kiritish uchun uchta yondashuvni tahlil qilamiz:

1. Birinchi yondashuvga ko‘ra tarbiyalanuvchilar ehtiyojiga muvofiq o‘yinlar loyihalashtiriladi va yaratiladi.
2. Ikkinchi holatda esa tarbiyachi-pedagog tarbiyalanuvchilarning egallagan bilim, ko‘nikma, malakalariga o‘yinlarni loyihalashtirish nazarda tutiladi.
3. Uchinchisi samarali o‘rganish uchun muhit yaratashni ko‘zlaydigan moslashuvchan o‘yinlarni mashg‘ulotlari tarkibiga kiritish.

Ushbu uchta holatda ham o‘yinlar bolalarni o‘ziga ishongan va mustaqil fikrlaydigan bo‘lishiga yordam beradigan o‘qitishni individualizatsiya qilish uchun moslashtirilishi mumkin.

Ijtimoiy hayot va ta‘lim jarayoni muhitidagi o‘zgarishlar hamda eng asosiysi maktabgacha yoshdagi bolalarning elektron vositalardan foydalanishi pandemiya davrida reallashdi. Ya‘ni maktabgacha ta‘lim yoshidagi bolalar ham mobil qurilmalardan ma‘lumotlarni o‘zlashtirishga qiziqishi yuqoriligi aniqlandi. Shunday ekan, o‘yin texnologiyalarini mobil ilovalar shaklida yaratish zaruriyati mavjudligini ta‘kidlaymiz. Bunday ilovalardan maktabgacha ta‘lim tashkiloti guruhidagi multimedia resurslarini qo‘llagan holda faol qo‘llash ko‘nikmalari tarbiyachi-pedagoglarda shakllanayotganini ta‘kidlash zarur. Ayni jarayonda mobil ilovalarning mazmuni va tuzilishi ta‘limiy maqsadlar va bolalar ehtiyojlariga mos ravishda ishlab chiqilishi va ular bilan oldindan sinovlarni turli guruhlarda olib borilishi zarpup. Amalda, mobil ilovalarning yosh bolalarga ta‘sirini tushunish va ularning yoshi va rivojlanish qobiliyatiga mos keladigan dizayndagi mobil ilovalarni yaratish uchun ko‘proq tadqiqotlar o‘tkazish zarur. Dalillar shuni ko‘rsatadiki, ta‘limiy mobil ilovalardan bolalarni nafaqat o‘yinni samarali o‘ynashda, balki o‘rganish nuqtai nazaridan undan maksimal darajada foydalanishni qo‘llab-quvvatlash muhimligi aniqlangan.

Mazkur ehtiyojning mamulvjudligini inobatga olib, ta‘limiy multimedia resurslarini har bir o‘rganilishi zarur bo‘lgan soha yo‘nalishlari bo‘yicha yaratilishi zarurligini ta‘kidlaymiz. Zero bunday resurslar maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida olib boriladigan ta‘limiy jarayonlar samaradorligini ta‘minlash bilan birga integratsion

ravishda ta’limdagi uzluksizlik muammosiga ham yechim bo’la oladi. Sababi umumta’lim maktablari boshlang’ich sinflarida fanlar kesmiida multimedia resurslari yaratilganligi fikrimizga isbot bo’ladi.

Shu o’rinda mul’timediali ta’limiy o’yinlarning funksiyalarini tasniflaymiz:

O’yinda bolaning **o’zini anglash funksiyasini** alohida ta’kidlashimiz zarur. O’yin, bir tomondan, bola amaliyotda o’ziga xos hayotiy qiyinchiliklarni bartaraf etish loyihasini qurish va sinovdan o’tkazish, boshqa tomondan, maqsadga erishish yo’llarini aniqlashga imkon beradi.

O’yinning **kommunikativ funksiyasi** esa bolalar o’zaro bog’liq ravishda hamkorlik qiladi, muloqotga kirishadi.

O’yinning **diagnostik funksiyasi** tarbiyachiga bolaning turli xil holatlarini (intellektual, ijodiy, hissiy va hk.) diagnostika qilish imkoniyatini beradi. Shu bilan birga, o’yin "o’zini namoyon qilish maydoni" bo’lib, unda bola erkin harakatlarda o’zining kuchli va qobiliyatlarini sinab ko’radi, o’zini namoyon qiladi va o’zini tasdiqlaydi.

O’yinning **terapevtik vazifasi** – bu o’yinni bolaning xulq-atvori, muomalasi, o’rganishi natijasida yuzaga keladigan turli xil qiyinchiliklarni bartaraf etish vositasi sifatida ishlatishdir. O’yin terapiyasining samarasi bola rol o’ynash orqali qabul qiladigan yangi ijtimoiy munosabatlar amaliyoti bilan belgilanadi. Aynan yangi haqiqiy munosabatlar amaliyoti, bunda rol o’yin bolani ham kattalar bilan, ham tengdoshlari bilan majburan emas, erkinlik va hamkorlik munosabatlariga kirishtiradi, bu oxir-oqibat terapevtik ta’sirga olib keladi.

Rivojlantirish funksiyasi – bolaning shaxsiy ko’rsatkichlari tarkibiga ijobiy o’zgarishlar, qo’shimchalar kiritish mavjud. O’yinda bu jarayon tabiiy ravishda, qiziqarli tarzda sodir bo’ladi.

O’yinning zavqlantirish funksiyasi,² ehtimol uning asosiy funksiyalaridan biridir. Chunki maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalar ko’ngilochar va xushkayfiyat bag’ishlovchi holatlarda idroki faol rivojlanishi olimlar tadqiqotlarida ko’p bora o’z isbotini topgan.

Ta’limiy faoliyatda o’yin texnologiyalaridan foydalanilganda an’anaviy ravishda olib boriladigan mashg’ulotlardan farqli ravishda tarbiyalanuvchilarning faollashgani, yangi ma’lumotlarni oson o’zlashtirgani, muammoli vaziyatlarga yechim izlashga kirishishini kuzatish mumkin. Shuningdek, bolalar jarayonda FIKRLAYDI, vaziyatni TAHLIL qiladi, ongli ravishda materialga nisbatan O’Z ShAXSIY FIKRInI bildiradi.

Ushbulardan xulosa qilib aytish mumkinki, bugungi zamonaviy ta’limning oltin qoidasi bo’lmish – shaxsga yo’naltirilgan ta’lim mazmuni o’yin texnologiyalari negizida boyiydi va rivojlanadi. Maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalar idrokning

²² Ермолаева М.Г. Игра в образовательном процессе: Методическое пособие/ М.Г. Ермолаева. – 2-е изд., доп. – СПб.: СПб АППО, 2015.

yorqinligi va tezkorligi, tasvirlarga kirish qulayligi bilan ajralib turadi. Tarbiyalanuvchilar har qanday faoliyatga, ayniqsa, o‘ynashga osonlikcha jalb qilinadi.

Shu o‘rinda ta’limiy jarayonda qo‘llaniladigan o‘yinlarning ahamiyati ta’lim darajasi ko‘rsatkichi bo‘yicha dunyo mamlakatlari reytingida yuqori o‘rinlarda turuvchi mamlakatlar (Germaniya, Avstraliya, Yangi Zelandiya, Daniya)³ ta’lim tizimida keng o‘rin egallagan va ularning ahamiyati yuqori baholanadi. Sababi mazkur davlatlar ta’lim tizimida ta’lim oluvchiga erkinlik yaratilgan holda o‘qitish metodikalariga alohida urg‘u beriladi.

O‘yinlarga asoslangan innovatsiyalar zamonaviy ta’limning ajralmas qismiga aylandi. Zamonaviy jamiyatning yaxshi integratsiyalashgan a‘zosi bo‘lish uchun o‘qish va yozishning asosiy ko‘nikmalarini egallash kifoya qilmaydi.

Innovatsion ta’limiy metodlar tarbiyalanuvchilarga interaktiv usulda maqsad va vazifalarga erishish yo‘lida ishlashning yangi usullarini kashf etishlariga imkon beradi.

Ta’lim jarayonini faollashtirish va zamonaviylashtirishga qaratilgan maqsadlarning markazida o‘yin faoliyati tan olinishi ham bejiz emas.

Sababi shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim va bolalarga beriladigan erkinliklar bu shunchaki tarbiyalanuvchilarni maqsadsiz vaqtini o‘tkazish emas, aksincha ularga ta’lim dasturlaridagi materiallarni bosim va kuchli nazoratdan xoli bo‘lgan didaktik o‘yinlar vositasida berishni anglatadi.

Bunda esa maktabgacha ta’lim tashkiloti pedagogi o‘yinlarning funksiyalarini va tasnifini to‘g‘ri tushunishi, texnologiyalarni maqbul tarzda jarayonda qo‘llashi katta ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. R.Ishmuxamedov va b. “Tarbiyada innovatsion texnologiyalar”, Toshkent, 2010.
2. Ishmuxamedov R. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta’lim samaradorligini oshirish yo‘llari (2 kitob).—T.: TDPU, 2010
3. Babaeva T.I., Rimashevskaya L.S. «Kak razvivat vzaimootnosheniya i sotrudnichestvo doshkolnikov v detskom sadu. Igrыvye situatsii, igrы, etudy: uchebn-metodicheskoe posobie - SPb.: OOO «IZDATELSVO «DETSTVO-PRESS», 2012.
4. Yermolaeva M.G. Igra v obrazovatelnom protsesse: Metodicheskoe posobie/ M.G. Yermolaeva. – 2-ye izd., dop. – SPb.: SPb APPO, 2015.
5. United Nations Development Programme. Human Development Index (HDI): Education Index [URL: hdr.undp.org].

³ United Nations Development Programme. Human Development Index (HDI): Education Index [URL: hdr.undp.org].